

<http://dx.doi.org/10.16926/p.2022.31.07>

Андрій ПРОКІП (Andriy PROKIP)

Львівський історичний музей

e-mail: andrprokip@gmail.com

Юрій МИХАЛЬСЬКИЙ (Yuriy MYKHALSKYJ)

Львівський торговельно-економічний університет

e-mail: myhalski@gmail.com

Фізичне виховання і спортивно-пізнавальний туризм у період навчання Петра Бубели в Академічній гімназії (1900–1908)

Ключові слова: Академічна гімназія у Львові, фізичне виховання, спортивно-пізнавальний туризм, товариство «Сокіл», Лисиничі.

Український спортивний рух початку ХХ ст. став важливою складовою загально національного руху. У цей період у Львові організуються перші на українських землях у складі Австро-Угорщини українські спортивні товариства (Сова, 2016, с. 68). Національно свідомо українська молодь, готуючись до майбутньої важкої боротьби за державність, активно долучалася до різноманітних спортивних товариств та організацій, таких як, «Сокіл-Батько», згодом «Пласт», «Січ», «Луг» та ін.

Серед дослідників, які частково висвітлювали дане питання можна згадати Андрія Сову, Василя Лабу, Генрика Цепніка, Оресту Коцюмбас, Петра Гуцала та ін. Певна інформація міститься також у спогадах Степана Шаха «Львів – місто моєї молодости», а також у річних звітах Академічної гімназії початку ХХ ст.

Мета публікації полягає у розгляді особливостей розвитку системи фізичного виховання та спортивно-оздоровчого туризму в Академічній гімназії та участі Петра Бубели (державного та військового діяча періоду Західної Української Народної Республіки) у цих процесах у період навчання в Академічній гімназії упродовж 1900–1908 рр.

Сокільський, пластовий, січовий рухи у Галичині суттєво сприяли фізичному вихованню молоді. Відомо, що перше українське спортивне товариство «Сокіл» заснував 1894 р. інженер Василь Нагірний. Очевидно, як зразок він взяв польське спортивне товариство «Sokol», яке діяло з 1867 р. (статут «Sokół» затвердили 7 лютого 1867 р.), після поразок у Січневому повстанні 1863-1864 рр. «Sokol» мав стати реакцією на ту духовну депресію, яка охопила польське суспільство, мав стимулювати слабких та апатичних до нових завдань, нового майбутнього. До гасла «добробуту та освіти» творці «Sokół» (Юзеф Міллерет, граф Ян Александр Фредро, Ян Добжанський та ін.) додали третє «здоров'я і сили» – «mens sana in corpore sano!» («здоровий дух у здоровому тілі!») (Сернік, 1907, с. 8).

Подібні завдання стояли і перед поневоленим українським суспільством. Ідеали сокільського руху активно пропагував та впроваджував визначний фахівець спортивної справи, викладач професор Академічної гімназії м. Львова Іван Боберський. Завдяки його старанням товариство «Сокіл» користувалося передовими здобутками та методами фізичного виховання молоді.

Серед учасників українського спортивного руху початку ХХ ст. був і Петро Бубела (1889–?) – уродженець села Лисиничі Львівського повіту, майбутній громадсько-політичний, військовий діяч, один з організаторів Листопадового Чину 1918 р., член уряду (Ради державних секретарів) Західної Української Народної Республіки (ЗУНР), заступник (товариш) державного секретаря військових справ ЗУНР.

У 1931 р. П. Бубела зазначав наступне: «народився у 1889 році в сім'ї селянина. Крім мене було троє братів і три сестри. (фот. 1) Вчився я один. Закінчив академічну українську гімназію у Львові в 1908 р.... брати – Семен, Дмитро і Володимир – хлібороби, сестра Павліна Ціцяла (замужем). Донька померлої сестри – Марійка, замужем за студентом-агрономом Миколою Драганом» (Державний, ф. 8065, оп. 2, спр. 7792: 4, 13).

П. Бубела розпочав своє навчання в Академічній гімназії Львова у 1900/1901 навчальному році. У списку учнів 1 Б класу гімназії бачимо і його прізвище. Разом з Петром, у 1 Б класі навчалося 50 учнів (а саме: Бабій Володимир, Бараник Михайло, Басараб Йосиф, Белегай Михайло, Бубела Петро, Горошко Ілько, Дацьків Теодор, Дрелих Василь, Думич Іван, Дуткевич Володимир, Жегаллович Тадей, Іванчук Теодор, Калитчук Стефан, Климкевич Михайло, Козак Модест, Коровець Михайло, Короць Андрій, Кульчицький Іван, Кунинець Стефан, Курманович Кость, Малко Іван, Мандзій Михайло, Маслюк Теодор, Матвісів Стефан, Олінський Петро, Олійник Йосиф, Пелех Роман, Полішко Клим, Похмурський Юрій, Решетило Семен, Рибак Микола, Саламаха Василь, Слюзар Володимир, Сполитакевич Петро, Стрільбицький Василь, Утриско Володимир, Утриско Йосиф, Утриско Клим, Фостяк Семен, Хираш Василь, Чень Іван, Яблоньський Олександр, Яворський Єронім) (Звіт, 1901, с. 45).

Фотографія 1

П. Бубела (стоїть у формі гімназиста), разом з батьком Іваном, сестрами і братами. Лисиничі. Поч. XX ст.

Джерело: Сімейний архів Любові Микетюк.

Серед учительського складу гімназії 1900/1901 н. р. можна виокремити такі відомі постаті, як Анатоль Вахнянин, Іван Верхратський, Іларіон Огоновський, та ін. Викладалися такі предмети, як українська, німецька, латинська мови, релігія, історія, географія та ін. Дослідниця О. Коцюмбас зазначала, що починаючи з 1874 р. навчання у гімназії велося українською мовою, учні навчалися за традиційною програмою навчання, за якою вивчали такі обов'язкові навчальні дисципліни, як релігія, латинська, грецька, українська, німецька, польська мови, історія, географія, математика, фізика, хімія, природа, пропедевтика філософії, загалом 12 обов'язкових предметів. До необов'язкових предметів належали історія рідного краю, французька мова, малювання, співи, стенографія та гімнастика (Коцюмбас, 2016, с. 41).

Предмет «наука гімнастики» став важливим для всебічного розвитку дітей. Однак, у звіті Академічної гімназії за 1900/1901 н. р. повідомлялося, що у цьому навчальному році через відсутність приміщення, учні гімназії не мали можливості його відвідувати. «Науки гімнастики задля браку відповідного льокалю не побирали ученики в сім році», - читаємо у звіті (Звіт, 1901, с. 5).

З передовими досягненнями у галузі фізичного виховання учнів знайомив викладач гімназії, професор І. Боберський. У період навчання в Академічній гімназії, П. Бубела мав змогу відвідувати його лекції, присвячені історії розвитку фізичного виховання, знайомитись з його працями присвяченими цій темі. Так, у гімназійному звіті за 1905/1906 н. р. опублікована праця І. Боберського, присвячена такому новому, як на той час виду спорту як «копаний м'яч» або футбол «Забави і ігри рухові. III часть. Копаний мяч. (Association Football)». У цьому дослідженні І. Боберський висвітлив історію розвитку цього виду спорту, зазначивши, що вже римляни «підбивали Harpastum, повний мяч ногами, щоби здобути поле противника. Їх легіони принесли сю гру до Британії. Тут розвинула ся вона до того степеня, що сусідні села і містечка відбували з собою борби мячем, а в XIV, XV і XVI віці мусіли королі окремими розпорядками заборонювати сю гру, бо розгарячувала за дуже голови. Шекспір уживає в своїх драмах зворотів і порівнянь з гри в Football яко загально звісної. По реформації, під впливом пуританських засад, стратив Football в XVII і XVIII віці свою стійність і пійшов вкінці майже в забутє». (Цит. за: «Боберський І. «Забави і ігри рухові. III часть. Копаний мяч. (Association Football)», Звіт дирекції ц. к. Академічної гімназії у Львові за рік шкільний 1905/6) (Звіт, 1906, с. 1). Завдяки тій популярності, яку футбол почав здобувати наприкінці XIX – початку XX ст., очевидно, що учні гімназії, у їх числі й П. Бубела, залюбки грали у цю гру.

Зі звітів Академічної гімназії дізнаємося, що і в наступному, 1901/1902 н. р., учні гімназії все ще не мали можливості займатися «наукою гімнастики», через відсутність гімнастичної зали. У звіті гімназії за 1901/1902 н. р. знову зазначено, що «науки гімнастики задля браку відповідного льокалю не побирали ученики в сім році» (Звіт, 1902, с. 5).

На початку 1908 р., коли П. Бубела навчався у VIII Б класі головний корпус Академічної гімназії перенесли у нове приміщення по вул. Льва Сапіги, 8 й учні отримали можливість займатися спортом у новій гімнастичній залі гімназії. Відбувалися тут і різноманітні урочисті заходи. Так, 10 березня 1908 р. у гімнастичній залі відбулося вшанування пам'яті Тараса Шевченка: «Дня 10 марта устроїли ученики головного заведеня в сали гімнастичній» (Звіт, 1908, с. 36).

С. Шах, у спогадах «Львів – місто» моєї молодості», згадуючи час свого навчання в Академічній гімназії, зазначав таке: «Щойно, як я був у III кл., уведено надобов'язково «гри і забави» в літній порі. А щоб «тілесно вправлятись», ходили ми самочинно осінню і літом на Високий Замок, де в лапанку бавились, або на «Кайзервальд», а зимою з власної охоти до «Сокола» на «шведську гімнастику» з тягарками і на реку» (Шах, 1956, с. 80).

Проф. І. Боберський організував для учнів окремі вечірні руханкові години «шведської гімнастики» у гімнастичній залі «Сокола-Батька» в будинку «Дністра», на вул. Руській. Відвідування гімнастичних вправ у товаристві

«Сокіл» було платне. Незначна платня складала 30 сотиків місячно. С. Шах зазначав, що «до помочі в праці стояли проф. Боберському вибрані вже ним старші гімназисти» (Шах, 1956, с. 81). Серед учнів, які допомагали І. Боберському, він називає Петра Франка, Стефана Гайдучка, Семена Магаляса, Михайла Белегая, Романа Охримовича та ін. (Шах, 1956, с. 82) Учні поділялися на 4 групи: першу групу склали учні I та II класів, її провідником був С. Гайдучок, учень II класу, а його заступником став П. Франко (син Івана Франка), учень II класу. Другу групу склали учні III і IV класів, її провідником був учень V класу С. Магаляс, а його заступником став П. Бубела, учень IV класу.

У цій групі вправлявся і майбутній провідний діяч визвольного руху, полковник Євген Коновалець. Він вважав, що найбільший вплив на нього справили проф. І. Боберський (Грицай та ін., 1974, с. 20). Товариші Є. Коновальця по гімназії стверджували, що той мав чималий талант до «руханкових ігор та розваг, яких навчився вже в гімназії від невтомного пропагатора тілесних вправ, проф. Івана Боберського» (Грицай та ін., 1974, с. 57). С. Шах згадував: «По вправах учив нас проф. Боберський ставати «стрійно» в ряди, заскакувати в чвірки і співати сокільський гімн: «Соколи, соколи ставаймо в ряди!» (Шах, 1956, с. 83).

Уже з років навчання в Академічній гімназії П. Бубелу та Є. Коновальця пов'язувала тісна дружба. Після закінчення гімназії, обидва продовжили навчання на правничому факультеті Львівського університету, водночас займалися громадсько-політичною роботою кожен у своєму селі – П. Бубела у Лисиничах, а Є. Коновалець у Зашкові. Продовжували контактувати і в період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Брат Є. Коновальця Мирон, називав П. Бубелу «мій і мого брата приятель» (Гуцуляк, 1993, с. 30). Після утворення 1920 р. Є. Коновальцем Української Військової Організації (УВО), П. Бубела, нібито (на думку слідчих державно-політичного управління (ДПУ), з 1928 р. очолював її одеське відділення, входив до складу військово-адміністративної групи одеського відділення УВО: «Керівник Харківського центру УВО Яворський називає Бубело керівником одеської філії УВО: «... Одеса уже в 1928 р. мала готовий комітет, який керував підпільною діяльністю самостійно, на чолі якого стояли Цьокан, Бубело, Гадзинський... Обвинувачуваний Дідуник показав, що Бубело є одним з членів Одеської організації УВО і керує воєнно-адміністративною областю», - зазначалося у слідчій справі П. Бубели 1931 р. (Державний, ф. 8065, оп. 2, спр. 7792, с. 213).

Якщо повернутися до періоду навчання, то весною та влітку, наскільки дозволяла погода, в Академічній гімназії відбувалися т. зв. «шкільні забави» на свіжому повітрі. Так, у 1901/02 навчальному році такі спортивні заняття проводилися на Пасіках за Личаківською рогаткою під проводом проф. Романа Цеглинського та вчителя Олександра Гамоти. Учні поділили на три групи (1 група – I-II класи, 2 група – III-IV класи, 3 група – V-VII класи). Діти залучалися до таких ігор, як «пилка ніжна (football), пилка ухата, рондерс і пилка звичайна, а крім того пилка ніжна в колі, бурене вежі і пр.» (Звіт, 1902, с. 31).

З 1906 р. при гімназії діяв «Український спортовий гурток», засновником та ідейним натхненником якого став проф. І. Боберський. Гурток нараховував понад 100 осіб., а його учасники носили перші на українських землях жовто-сині спортивні відзнаки з літерами «У. С. К» (Коцюмбас, 2021, с. 89).

Учні займалися футболом, легкою атлетикою, боксом, хокеєм, лижним, санним спортом, плаванням, веслуванням, сітківкою, велоспортом, верховою їздою та ін., а також туризмом.

Зокрема, дуже популярними серед гімназійної молоді у теплу пору року ставали так звані «прогульки» – групові туристичні походи на природу з оздоровчою та пізнавальною метою. Сьогодні це б назвали пішим спортивно-оздоровчим, пізнавальним маршрутним туризмом.

Організовувались такі «прогульки» у багатьох навчальних закладах Галичини, у тому числі в Академічній гімназії Львова. Їх організаторами ставали переважно учителі, які з метою здобуття нових знань та популяризації здорового способу життя, розробляли для учнів гімназії нові спортивно-пізнавальні туристичні маршрути, включаючи до них відвідання і вивчення нових цікавих історико-культурних і природних об'єктів. Так, у 1901/1902 навчальному році (П. Бубела тоді навчався у II Б класі), 50 учнів гімназії разом з учителями здійснили спортивно-пізнавальний туристичний похід у Карпати: «В часі руських Зелених Сьвят відбуло 50 учеників прогульку на Чорногорі під проводом професорів: д-ра Рудницького, Витошинського і Цеглинського. Дня 14 червня виїхали ученики ранішнім поїздом зі Львова і прибули около 1 год. сполудня до Яремча» (Звіт, 1902, с. 31). Тут учні оглянули водоспад на р. Прут, камінний залізничний міст, скелю Довбуша, тунель, камінь Кратера та величезні комори Довбуша на горі. Потім повернулися на залізничну станцію і вечірнім потягом прибули на нічліг до села Ворохти: «Приміщенє найшли тут на кольонії товариства Татрянського (відділ Чорногорський). Слідуючого дня рано, заосмотрені провіантом на 2 дни, котрий везли гуцули на конях, пустили ся учасники прогульки в дорогу на Чорногорі. Насамперед вийшли на гору Кічеру (звиш 1200 м. в.), відтак на Кукуль (звиш 1500 м. в.), а з Кукуля, ідучи спершу понад потік Форещенка а опісля горі Прутом, прибули до схоронища на Гропі. В тім схоронищу переночувавши, удали ся слідуючого дня, т. є. 16 червня, просто на чорногорський шпиль Говерлю (2058 м. в.). За 3 години вийшли всі ученики на сам вершок, вкритий з північної сторони грубою верствою снігу. Тут відпочали довший час та оглянули далекі околиці по стороні нашій і угорській, при чім пп. професори подавали їм назви всіх важніших гір. Крім того, проф. др. Рудницький поясняв зверхний вигляд гір, згадував про їх геологічний склад, вказував на діяльність води в ріжних формаціях геологічних, звертав увагу на сліди давнього ледівця під Чорногорою, поясняв кліматичні відносини високих гір і взагалі подавав ученикам, котрі вперше бачили високі гори, конечні географічні вияснення, чого всего ученики з цікавістю слухали. Проф.

Вітошинський підносив красоту гір і подавав для з'орієнтованя відомости з топографії. Відтак спустились в низ і прибули до другого схронища, лежачого по угорській стороні. По короткім вичинку удали ся в дальшу дорогу і прибули до клявзи Кознівської, де в потоці Лазошина викупали ся, спожили підвечірок і пішли до Земіру на стацию залізници. Вечером того самого дня вернули назад на нічліг до Ворохти. Слідуючого дня, т. є. 17 червня, звиділи ще в Ворохті гору Ребровач (завиш. 1200 м. в.), викупали ся в Пруті і по обіді вибрались з поворотом до Львова» (Звіт, 1902, с. 32). Отже, як видно зі звіту, під час таких походів діти не тільки відпочивали, оздоровлювалися, але і пізнавали нове, навчалися, отримуючи від викладачів певний набір знань, зокрема з географії, геології, топографії, необхідних для їх усебічного розвитку.

Такі ж «прогульки» П. Бубела практикував і разом з товаришами – членами відділення спортивного товариства «Сокіл» у с. Лисиничі. Так, в одному з документів лисинецької філії «Сокола» за 7 серпня 1906 року (Ч. 46), читаємо наступне: «Запрошене. Філія львівського Товариства гімнастичного «Сокіл» в Лисиничах має честь Високоповажаних Друзів запросити на прогульку, котра відбудеся дня 12 сего місяця о год. 3 по пол. Підводи будуть ждати на рогатці Личаківській. Лисиничі, дня 7. VIII. 1906. Комітет прогульковий: Данило Вендиш, Бубела Петро, Єронім Яворський» (Центральний державний історичний архів України у Львові, ф. 312, оп. 1, спр. 424, арк. 10). На початку 1930-х рр. П. Бубела згадував, що навчаючись в Академічній гімназії «брав участь у позашкільних гуртках» (Державний, ф. 8065, оп. 2, спр. 7792, с. 5). Дослідник П. Гуцал зауважив, що П. Бубела входив до складу управи товариства «Сокіл-Батько» (Гуцал, 2018, с. 190). У серпні 1908 р. його брат, Семен Бубела, зайняв посаду заступника голови філії товариства «Сокіл» у Лисиничах (Центральний, ф. 312, оп. 1, спр. 424, с. 14). Брати брали участь у численних сокільських нарадах. У Лисиничах традиційно проводилися сокільські свята (фестини). Дослідник історії села В. Лаба зазначав, що «на такі свята звичайно прибувало багато молоді з інших місцевостей і це сприяло зближенню молоді та зміцнювало її організацію. На святах виконувалися спортивні вправи, влаштовувалися різні ігри» (Лаба, 2004, с. 30).

Висновки

Отже, у період свого навчання у гімназії, П. Бубела залучався у гімназійний навчальний процес з фізичного виховання, знайомився з передовими досягненнями та методами у галузі фізичного виховання і теоретично, і практично, брав участь у туристичних заходах «прогуляках», які організовувалися в гімназії. Разом з членами «Сокола» у Лисиничах, проводив спортивно-туристичні заходи у рідному селі.

Завдяки викладачам Академічної гімназії, таким як І. Боберський, С. Рудницький, Л. Цегельський та ін., заняття спортом і туризм усе більше ставали необхідним елементом для формування з учнів гімназії духовно, фізично загартованих та розвинутих особистостей, готових до боротьби за українську державність. Вважаємо, що досвід Академічної гімназії м. Львова початку ХХ ст. в організації навчального процесу в напрямку фізичного виховання молоді, проведенні спортивно-оздоровчих, пізнавальних туристичних заходів є корисним та потребує подальших ґрунтовних досліджень.

References

- Centralnyj istorychnyj arhiv Ukrainy u Lvovi, f. 312, op.1, spr. 424.
- Cepnik, H. (1907). *Czterdziestolecie «Sokoła» Lwowskiego 1867–1907*, Lwów. Derzavnyj arhiv Odeskoi oblasti, f. 8065, op. 2, spr. 7792.
- Gutsal, P. (2018). Bubela Petro Ivanovych, Zahidno-Ukrainska Narodna Respublika, 1918–1923. *Encyklopedia*. Т. 1. А-Z. (с. 190). Ivano-Frankivsk.
- Gutsuliak, M. (1993). *Pershyj lystopad 1918 roku na zahidnyh zemliah Ukrainy*, Kyiv, Lybid.
- Hrycaj, O., Shah, S., Zinkievisth, O. (1974). *Konovalets ta joho doba*. Munhen: Konovalets Foundation Publishing Office.
- Laba, V. (2004). *Istoria sela Lysynychi vid najdavnishyh chasiv do 1939 r.* Lviv.
- Shakh, S. (1956). *Lviv – misto mojej molodosty*. Chast III. Munhen.
- Sova, A. (2016). Ivan Boberskyj ta sportovec tovarystvo «Ukraina»: formuvannia ukraïnskoï sportovoï tradycii v Halychyni. *Visnyk Lvivskogo torgovelnо-ekonomichnogo universytetu. Gumanitarni nauky*. Vyp. 14. Lviv.
- Zvit dyrekcii c. k. Akademicznoi gimnasii u Lvovi za shkilnyj rik, 1900/1901 (1901). Lviv: Z drukarni Naukovogo Tovarystva imeni Shevchenka.
- Zvit dyrekcii c. k. Akademicznoi gimnasii u Lvovi za shkilnyj rik, 1901/1902 (1902). Lviv: Z drukarni Naukovogo Tovarystva imeni Shevchenka.
- Zvit dyrekcii c. k. Akademicznoi gimnasii u Lvovi za shkilnyj rik, 1905/1906 (1906). Lviv: Z drukarni Naukovogo Tovarystva imeni Shevchenka.
- Zvit dyrekcii c. k. Akademicznoi gimnasii u Lvovi za shkilnyj rik, 1907/1908 (1908). Lviv: Z drukarni Naukovogo Tovarystva imeni Shevchenka.
- Kotsumbas, O. (2016). Akademiczna gimnasia u Lwovi: ucznivskyj sklad drugoi polovyny XIX – poczatku XX st. *Visnyk Lvivskogo torgovelnо-ekonomichnogo universytetu. Gumanitarni nauky*. Vyp. 14. Lviv.
- Kotsumbas, O. (2021). *Akademiczna gimnasia u Lwovi: organizatsia, struktura, dijalist (1849–1939)*, dysert. na zdobuttia naukovogo stupenia doctora filosofii. Lviv.

Physical education and sports-experienced tourism during the education period of Petro Bubela's at the Academic gymnasium in Lviv (1900–1908)

Abstract

During 1900-1908, Petro Bubela (the future leading statesman and military figure of the Western Ukrainian People's Republic) studied at the Lviv Academic Gymnasium. During his studies at the gymnasium, he was involved in the gymnasium educational process in physical education, got acquainted with advanced achievements and methods in the field of physical education, participated in sports and recreation, educational tourism events organized by gymnasium teachers. Thanks to gymnasium teachers such as Ivan Boberskyi, Stepan Rudnytskyi, Longyn Tsegelskyi, etc., sports and tourism increasingly became an important element in the formation of gymnasium students as spiritually, physically hardened and developed personalities, ready to fight for Ukrainian statehood.

Keywords: Lviv Academic gymnasium, physical education, sports and educational tourism, "Sokil" society.

Wychowanie fizyczne i turystyka sportowo-wyczynowa w okresie edukacji Petro Bubeli w Gimnazjum Akademickim we Lwowie (1900–1908)

Streszczenie

W latach 1900–1908 Petro Bubela – przyszły czołowy mąż stanu i działacz wojskowy Zachodnio-ukraińskiej Republiki Ludowej – uczył się we Lwowskim Gimnazjum Akademickim. W czasie nauki w gimnazjum był zaangażowany w proces wychowania gimnazjalnego w zakresie wychowania fizycznego, zapoznał się z zaawansowanymi osiągnięciami i metodami wychowania fizycznego, brał udział w imprezach sportowo-rekreacyjnych i turystyce edukacyjnej organizowanych przez nauczycieli gimnazjum. Dzięki nauczycielom gimnazjalnym, takim jak Iwan Boberski, Stepan Rudnycki, Longin Cegielski itp., sport i turystyka coraz bardziej stawały się ważnym elementem formowania uczniów gimnazjum jako duchowo i fizycznie zahartowanych i rozwiniętych osobowości, gotowych do walki o ukraińską państwowość.

Słowa kluczowe: Gimnazjum Akademickie we Lwowie, wychowanie fizyczne, turystyka, Towarzystwo „Sokół”.